

Yunusova Shaxnoza Qobiljonovna

*Andijon viloyati Marhamat tumani 2-son kasb-hunar maktabi ona tili va
adabiyot fani o'qituvchisi.*

Annotatsiya: *Alisher Navoiy mislsiz ulug' shoirdir. U o'z ijodini lirik she'rlar bitish bilan boshlagan va umri davomida lirikaning eng sara namunalarini yaratgan. Alisher Navoiy lirikasida turli xil mavzular o'z aksini topgan hamda shoirning lirik asarlaridagi har bir obrazlar o'zgacha bir mohiyat kasb etadi.*

Kalit so'zlar: *Alisher Navoiy, lirik obrazlar, mumtoz adabiyot, "Hayrat ul-abror", o'zbek adabiyotshunosligi, "Shams -ul millat".*

KIRISH

Uzoq asrlar davomida so'z tarifiga berilgan dinniy-tasavvufiy, ilmiy va badiiy izohlar til yoki nutq birligi sifatida o'z qirralarini keng imkoniyatlarini ifoda qudratlarini tavsiflashga yo'l ochdi. O'tgan ming yillikda "Shams -ul millat" nomiga munosib topilgan, nafaqt o'zbek balki butun turkiy madaniy muhitning dahosi va mutafakkiri hisoblangan hazrat Alisher Navoiyning so'z bobidagi fikrlari minglab tahsinlarga loyiqdir. Alisher Navoiy so'z haqida juda noyob fikrlar keltirganligini uning asarlarida ko'rishimiz mumkin. Alisher Navoiy so'z mulkini sultonidir.

Mumtoz adabiyotda so'zni muqaddasligi va unga yaratganning buyuk mo'jizasi va ulug' ne'mati sifatida qaralishini Navoiy asarlarida ko'rishimiz mumkin.

So'z qudratini buyukligini hazrat Alisher Navoiyning "Xamsa"sini birinchi dostoni "Hayrat ul-abror" dostonida butun 13-14 bobni so'z tarifiga bag'ishlagan. Shoir ushbu boblarda so'zni buyukligini "kun" (yaral) so'zini olam va odamni yaratishda vosita bo'lganligini isbotlaydi. Dunyo yaratilishida birinchi so'z

yaralganligi keyin esa yaral soʻzidan butun olam yaralganligini bilib olishimiz mumkin. Soʻz tanadagi madanning qimmatbahi javohiri ekanligini taʼkidlaydi: “Soʻz taʼrifdirkim, bashar vujudi sehrining kavokibi jahontobi va inson zoti madanining javohiriserobidir .[Hayrat ul-abror] Yaʼni “Odamzod vujudi osmoni jahonning yoritar yulduzlari va inson zotiga xos boʻlgan koning behisob bolgan soʻz javhari boʻlgan soʻz taʼrifida”.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Alisher Navoiy mislsiz ulugʻ shoirdir. U oʻz ijodini lirik sheʼrlar bitish bilan boshlagan va umri davomida lirikaning eng sara namunalarini yaratgan. Alisher Navoiy lirikasida turli xil mavzular oʻz aksini topgan hamda shoirning lirik asarlaridagi har bir obrazlar oʻzgacha bir mohiyat kasb etadi. Hazrat Alisher Navoiy sheʼriyatining mavzu-mundarijasiga eʼtibor qaratadigan boʻlsak, unda ijtimoiy-siyosiy, ilohiy, badiiy-ishqiy hamda axloqiy masalalar yuzaga chiqadi. Shoir ushbu masalalar doirasida ilohiy siymolar, tarixiy-afsonaviy shaxslar va bir qancha adabiy qahramonlarni obraz sifatida koʻz oʻngimizda gavdalantiradi.

Obraz, badiiy obraz— voqelikni faqat sanʼatga xos usulda oʻzlashtiradigan va oʻzgartiradigan xarakterlovchi estetik kategoriya. Shuningdek, badiiy asarda ijodiy qayta yaratilgan har qanday voqea ham obraz deb yuritiladi.

Voqelik — tabiiy va ijtimoiy-tarixiy hodisalarni ifodalovchi obyektiv reallik. Keng maʼnoda mavjud olamni, dunyoni, borliq mazmunini ifodalasa, tor maʼnoda tayin predmet, hodisa, jarayonlarni anglatadi. Alisher Navoiy uchun voqelik shoir mahoratining asosiy mezonidir.

Ul quyosh yuziga boqqan soyi ortar ko'z yoshim,
Mehr tobidan agarchi har nekim, o'l dur qurur.

Ushbu misralari orqali Navoiy tabiat va jamiat sirlaridan biri hodisalarning odatdagi natijaga nisbatan zid natija berishini ifodalaydi. Yuqoridagi misralarda esa Navoiy mana shu haqiqatni ochgan. Mashuqa quyoshga qiyoslanib oshiq uning yuziga boqar ekan, ko'z yoshi ortib boradi va agar u mehr taftini namoyon qilsa, har nekim u taftdan qurur, hol bo'lur kabi ikki bir biriga zid tushunchalar anglashiladi.

Shoir lirikasi obrazlar olamining rang-barangligi bilan ham e'tiborga molikdir. U kundalik turmushning turfa xil lavhalaridan, tabiat hodisalarigacha, mifologik tasavvurlar, tushunchalardan tortib, samoviy jismlargacha obrazli ifodalar yaratishda murojaat qiladi. Shoir san'atkorligi bilan yaratilgan bunday obrazlar lirik qahramon ruhiy olami, kechinmalarini yoritishda keng qo'llanilgan. Shoir she'riyatida qo'llaniladigan mashuqa, shoh, darvesh, shayx, zohid, orif, rind, soqiy, raqib singari qator timsollar yetakchi g'oyani teran badiiy shaklda ifodalashga xizmat qiladi. Farhod Shoir ideali tajassumi sifatida qaralib, u orqali komillik yo'liga kirgan inson manzillari tasviri tahlil etiladi. Shirin obrazida turk ayollariga xos eng baland ma'naviy fazilatlar talqini mujassamligi o'rganiladi. Dostondagi boshqa obrazlar tahlilga tortiladi. Dostonda yaxshilik va yomonlik, razolat va adolat, butunlik va noqislik o'rtasidagi ziddiyatning jonli shaxslar timsollarida ko'rsatilgani kuzatiladi. Nazariy ma'lumotda adabiyotda komil inson tasviri haqida ma'lumot beriladi.

XULOSA

Xulosa sifatida aytish lozimki, Sharq mumtoz she'riyati, xususan, Alisher Navoiy lirik merosi jahon adabiyoti tarixida kuzatilmaydi ham va alohida hodisa bo'lgan an'anani vujudga keltirgan. Bu masalani g'oyaviy-badiiy, falsafiy-estetik jihatlardan chuqur tahlil va tadqiq etish hozirgi o'zbek adabiyotshunosligining dolzarb vazifalaridan hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Hojiahmedov A.(2008)."Mumtoz badiiy lug'ati"."Yangi asr avlodi".
2. Rustamov.A(1979)."Navoiyning badiiy mahorati"."G'.G'ulom nomidagi Adabiyot va san'ati".
3. Xomidov.X.(2000)."Navoiyga armug'on"."A.Qodiriy nomidagi xalq merosi